

“जीवहृत्तो त्विमौ गुणौ” भाषापरिच्छेदकारिका ।

जीवशाक पु० कर्म० । मालवदेशप्रसिद्धे शाकभेदे । “जीव-
शाकः सुमधुरः हृहृणो वस्तिशोधकः । दीपनः पाचनो
बल्यो दृढ्यः पित्तपहारकः” राजनि० ।

जीवशुक्ता स्त्री जीवतीति जीवा जीवन्तोव शुक्ता चीर-
काकोल्याम् राजनि० । अन्यस्य पक्वतायामेव शुक्लत्वमस्याः
पुनर्जीवन्त्या एव तथात्वमिति तन्नामता । [राजनि० ।

जीवश्रेष्ठा स्त्री जीवाय जीवनाय श्रेष्ठा । ऋद्धिनामौषधौ
जीवसंज्ञ पु० जीव इति संज्ञास्य । कामटद्विष्टो राजनि०
जीवसाधन न० जीवस्य जीवनस्य साधनम् । धान्ये राजनि०
जीवसू स्त्री जीव जीवन् स्तुते स्तु-क्विप् । जीवत्प्रति-
कायां स्त्रियां हेमच० । “जीवसूवीरस्त्वर्भद्रे ! बहुदौल्य-
समन्विता” भा० व्या० १८६ अ० ।

जीवस्थान न० इत० । मर्मणि हला० ।

जीवहीन पु० “घृच्छरो जीवहीनः” विश्वसारतन्त्रोक्ते
घृच्छरे मन्त्रे कुमारशब्दे २१०६ पृ० दृश्यम् ।

जीवा स्त्री जीव-अच् जीवयतेरच् वा टाप् जप्-क्विप्
संप्रसारणे दीर्घः सा अस्यस्य व । १धनुषो गुणे जप्तायां
२जीवन्तिकायामौषधौ, ३वचायां, ४शिशिते, ५भूमौ
६जीवनोपाये च मेदि० जीव-भावे च टाप् । ७जीवने
जटा० । धनुराकारक्षेत्रस्य हृत्क्षेत्रभयरेखाहृत्क्षेत्रसंलग्ने
क्षेत्रभेदे तन्नामानयनादिनां लीला० दर्शितं तत्र क्षेत्रशब्दे
२४०३ पृ० दर्शितम् । अहस्पष्टगत्याद्युपयोगिनी
राशिरूपक्षेत्रस्य जीवा तु क्रमज्याशब्दे २३०३ पृ० उक्ता
अधिकां ज्याशब्दे वक्ष्यते ज्योत्पत्तिप्रकारः सि० शि०
उक्तो यथा

“इटाङ्गुलव्यासदलेन हृतं कार्यं दिग्ङ्गं भक्तवाङ्कितं
च । ज्यासंख्ययाप्रा नवतेर्लवा ये तदाद्यजीवा धनुरेत-
देव । द्वित्वादिनिम्नं तदनन्तराणां चापे तु दत्त्वोभयतो
दिग्ङ्गात् । त्रयो तदग्रद्वयवद्भ्रज्जोरधं ज्याकार्धं निखि-
त्त्वानि चैवम् । यथान्यथा वा गणितेन वक्ष्मि ज्यार्धानि
तान्चैव परिस्तुटानि । त्रिज्याकतिर्दोषु षड्वर्गहीना
मूलं तदीयं खलु कोटिजीवा । दोःकोटिजीवारहिते
त्रिभज्ये तच्छेषके कोटिभुजोत्क्रमज्ये । ज्याचापमध्ये
खलु योऽत्र वाणः सैवोत्क्रमज्या सुधियात् वेद्या ।
त्रिज्यार्धं राशिय्या तत्कोटिज्या च षष्टिभागानाम् ।
त्रिज्यावर्गार्धपदं शरवेदांशज्याका भवति । त्रिज्याकतीपु-
चातात् त्रिज्याकतिवर्गपञ्चघातस्य । मूलोनादष्टहृताम्बूलं

षट्त्रिंशदंशज्या । मजहयगजेषु ५८७८ निम्नी त्रिभ-
जीवा वा ऽयुतेन १००००० संभक्ता । षट्त्रिंशदंशजीवा तत्-
कोटिज्याकतेष्णाम् । त्रिज्याकतीपुचाताम्बूलं त्रिज्यो-
नितं चतुर्भक्तम् । अष्टादशभागानां जीवा सप्तधा भव-
त्येवम् । क्रमोत्क्रमज्याकतियोगमूलाहूलं तदर्धांशक-
शिञ्जिनी स्यात् । त्रिज्योत्क्रमज्यानिहतेर्दलस्य मूलं
तदर्धांशकशिञ्जिनी वा । तस्याः पुनस्तद्वहभागानां
कोटेश्च कोटिप्रदलस्य चैवम् । अन्यज्यासाधनसुक्तमेवं
पूर्वैः प्रवक्ष्ये ऽथ विशिष्टमस्मात् । त्रिज्याभुजज्याहृति-
हीनयुक्ते त्रिज्याकती तद्वहयोः पदे स्तः । भुजोनयुक्त
त्रिभखण्डयोज्ये कोटिं भुजज्यां परिकल्प्य चैवम् ।
यद्दोःकोटिप्रयोरन्तरमित्योर्यत्कोटिप्रयोरन्तरं तद्वहयोरन्तरं
दलीकृतं स्याद्भुजयोर्वियोगखण्डस्य जीवैवमनेकधा वा ।
दोःकोटिजीवाविवरस्य वर्गो दलीकृतस्तस्य पदेन तस्या ।
स्यात् कोटिवाह्नोर्विवरार्धजीवा वक्ष्ये ऽथ मूलपहृणं
विनापि । दोःकोटिज्याकतिव्यासदलार्धभक्ता लब्धत्रिभोव्यो-
विवरेण तस्या । दोःकोटिभागान्तरशिञ्जिनी स्यात्त्रिज्या-
र्धानि वा कानिचिदेवमत्र । स्वगोऽङ्गेषुषडंशेन (६५६६)
वर्जिता भुजशिञ्जिनी । कोटिज्या दशभिः चतुष्टया
त्रिसप्तैषु (५७२) विभाजिता । तदैक्यमग्रजीवा स्यादन्तरं
पूर्वशिञ्जिनी । प्रथमज्या भवेदेवं षष्टिरन्यास्ततस्ततः ।
व्यासार्धेऽष्टगुणाव्यग्निहत्ये स्थानवतिर्ज्याकाः । कोटि-
जीवा शताभ्यस्ता गोदक्षतिथि (१५२६) भाजिता । दोःकोटि-
स्याऽष्टप्रवेदांश (४६७) हीना तद्योगसंभिता । तदग्रज्या
तयोश्चापि विवरं पूर्वशिञ्जिनी । तच्चदस्ता २२५ नगं-
शोना एवमत्राद्यशिञ्जिनी । ज्यापरस्परयैव वा
चतुर्विंशतिभौर्विकाः । चापयोरिष्टयोर्दोःकोटि-
कोटिज्याकते । त्रिज्याभक्ते तयोरैक्यं स्यात्चापैक्यस्य
दोःकोटिज्याका । चापान्तरस्य जीवा स्यात् तयोरन्तरसंभिता ।
अन्यज्यासाधने हस्यगियं ज्याभावनोदिता । समास-
भावना चैका तथान्यानन्तरभावना । आद्यज्याचाप-
भागानां प्रतिभागचक्रावधिः । या ज्यानुपाततः सैष्ट-
व्यासार्धे परिष्णाभ्यते । आद्यदोःकोटिजीवाभ्यसेव
कार्या ततो रुद्धः । भावना स्तुतदग्रज्या इष्टे व्यास-
दले स्फुटाः । स्थूलं ज्यानयनं धाव्यामिह तन्नो-
दितं भया । उक्ता संक्षेपतः पूर्वं ज्योत्पत्तिः
सुगमा च सा । खयिषेषाधुना तत्र विषेषाद्दृष्टयो-
भ्यतः” । तत्र तावदाचार्याणां पदवीमित्यादि श्लोकपञ्चकं